

УДК: 821.111.0'04*

Безродних Ірина
(Дніпропетровськ)

Поезія Ричарда Лавлейса як маніфестація рокайльної галантності

В контексті формування рокайльної традиції в англійській літературі розглядається проблема стильової своєрідності поезії Ричарда Лавлейса як невід'ємної складової творчої спадщини аристократичного поетичного угруповання «кавалерів». Визначається його роль і місце в історико-літературному процесі Англії XVII століття.

Ключові слова: Ричард Лавлейс, поети-«кавалери», лицарські ідеали, галантність, рококо.

Дослідницький інтерес до англійської літератури XVII століття не згасає вже протягом кількох останніх десятиліть, проте у загальній панорамі розвитку тогочасного мистецтва досі залишаються «білі плями», які створюють простір для наукових пошуків. В контексті зацікавленості сучасної вітчизняної та світової науки у вивченні творчих надбань англійських авторів «буремної епохи» – XVII століття – особливої актуальності набувають задачі, пов'язані з відтворенням цілісної жанрово-стильової картини тогочасної англійської літератури. Вирішення таких задач потребує максимального розширення горизонтів дослідницьких розвідок. При цьому вкрай важливо приділяти увагу не лише визначним персоналіям, але й менш відомим авторам, які переносили колізії та реалії тогочасся до власних творів і тим самим надавали імпульсів розвитку національної літературної традиції.

Одним із таких майже забутих широким загалом читачів митців є Ричард Лавлейс (Richard Lovelace), представник поетичного угруповання «кавалерів», яких

I. Історико-літературний процес

відомий англійський літератор О.Поуп назвав: “юрбою джентльменів, які писали з легкістю” (“The Mob of Gentlemen who wrote with Ease”)¹, тим самим, вірогідно, створивши певні передумови для подальшого упередженого ставлення дослідників до їхньої творчості. Адже традиційно в літературознавчому просторі пріоритетна увага приділялася головним чином серйозним авторам та складним творам.

Поети-«кавалери» (Cavalier poets) – англійські літератори аристократичного походження, твори яких здебільшого були адресовані придворним колам та характеризувалися близькістю тематики і проблематики, наявністю спільних поетологічних рис, а також домінуванням суголосних умонастроїв і стильових преференцій. Іноді їх ще називають «каролінгцями», оскільки народжений в процесі їхніх творчих пошуків придворно-аристократичний мистецький продукт (поезія салонно-камерного типу) виявив себе найповніше саме за часів правління Карла I Стюарта (1625–1649) і всі вони були щирими прихильниками і апологетами цього монарха.

У сучасному літературознавчому дискурсі доволі поширеною є думка про те, що найрепрезентативнішими представниками «кавалерів» були такі віртуозні майстри слова як Роберт Геррік, Томас Кер’ю, Ричард Лавлейс, Сір Джон Саклінг та Едмунд Воллер.

Якщо серед поетів-«кавалерів» когось і можна назвати взірцевим, то на цей улесливий титул може претендувати, за словами Г.Бейкера, саме Ричард Лавлейс (1618-1658)². Закоханий у поезію свого кумира Сіра Філіпа Сідні, за яким міцно закріпилася слава ідеального придворного, що уособлював чесноти лицаря, поета, вченого, царедворця і військового, Р.Лавлейс і в житті, і у творчості намагався

¹ Див.: *Abalain H. Les Poetes Cavaliers: Presentation critique et antologie poetique / H.Abalain. – Faculte de lettre Victor Segale Universite de Bretagne Occidentale, 1998. – P. 29.*

² *Baker H. The later Renaissance in England. Non dramatic Verse and Prose, 1600-1660. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1975. – P. 339.*

наслідувати автора «Астрофіла і Стелли». Втім, як зауважує А.М.Горбунов, часи, на які припадає життя цього літератора, були вже іншими, а отже, «ідеал гармонійної людини Відродження... тепер вже виявився недосяжним. Лавлейс спростив його і стилізував у псевдокуртуазному дусі»³.

Виходець із старовинного аристократичного роду, він народився в Кенті, навчався в Оксфорді і отримав ступінь магістра мистецтв. У 1638 р. Р.Лавлейс увійшов до придворного оточення короля Карла I, де одразу ж привернув до себе увагу як вправний поет. Біографами встановлено, що в роки революції (квітень 1642 р.) група незадоволених політичною ситуацією роялістів обрала його представником своїх інтересів, і він представив Парламентові петицію, що закликала до збереження Єпископату та реставрації королівської влади. Парламент, більшість якого складали пресвітеріани, обурився змістом петиції та зухвалістю Р.Лавлейса, і він був ув'язнений на декілька тижнів. Згодом його випустили із в'язниці, заборонивши виїжджати за межі Лондона та займатися будь-якими воєнними справами⁴.

Як справжній поет-«кавалер», Р.Лавлейс зберігав вірність своєму королю і навіть у часи вигнання монарха намагався допомогти його родині, за що у 1648 р. був знову заарештований і ув'язнений на шість місяців. Із в'язниці він вийшов духовно виснаженим та морально зломленим і останні роки прожив у злиднях.

Літературна спадщина Р.Лавлейса представлена великою кількістю віршів та п'єсою «Солдат», яка не дійшла до наших часів. Його збірка віршів «Лукаста: еподи, оди, сонети і пісні», що вперше вийшла друком у 1649 р., через одинадцять років була перевидана у розширеному форматі під іншою назвою «Лукаста. Посмертні поеми» (1660).

У своїй поезії Р.Лавлейс повною мірою відобразив ті бурі і хвилювання, емоційні переживання і катаклізми,

³ Горбунов А.Н. Пoesия Джона Донна, Бена Джонсона и их младших современников // Английская лирика 17 века. – М: МГУ, 1989. – С. 46.

⁴ Baker H. Op. cit. – P. 340.

якими характеризувалося буремне й неоднозначне XVII століття. І проблемно-тематичний спектр його поезії, і стильові преференції, і соціальний статус дають підстави відносити Р.Лавлейса саме до поетів-«кавалерів», в чому суголосні практично всі дослідників, які вивчали ті чи інші аспекти його творчості⁵. За словами А.М.Горбунова, лірика Р.Лавлейса неоднорідна: у його творчості разом з декількома яскравими віршованими творами, що зробили його відомим і цитованим у всіх антологіях англійської поезії XVII століття, можна знайти велику кількість салонних творів, написаних у псевдокуртуазному стилі, які принесли йому сумнівну славу “другорядного поета” (“minor poet”)⁶.

Сповнений драматичних колізій і серйозних випробувань життєвий шлях Р.Лавлейса знайшов своє відображення в його творчості. З певною долею умовності у його поезії можна виокремити три магістральні проблемно-тематичні струмені. Перший, що детермінований орієнтацією на Філіпа Сідні, має яскраво виражений галантно-куртуазний характер («До Алтеї. З в'язниці», «До Лукасти перед уходом на війну»). Другий струмінь репрезентує любовну лірику, топіка і образність якої цілком суголосні поезії інших «кавалерів» («До Лукасти», «До Амаранти», «До Алтеї», «Рукавичка Елінди»). Третій струмінь представлений низкою поетичних замальовок, в яких йдеться про світ природи, його незбагненну красу і гармонію («Коник», «Равлик», «Орфей до лісів»).

Прикметно, що у деяких поезіях Р.Лавлейса відчутне відлуння тих політичних подій, свідком і безпосередніх учасником яких йому довелося бути. Певний автобіографізм відчувається вже навіть на рівні поезики деяких заголовків, коли жіноче ім'я доповнюється таким собі конкретизатором обставин, за яких було написано той чи інший вірш: «До Лукасти перед уходом на війну», «До Алтеї. З в'язниці», та ін.

⁵ *Corns Th.* Thomas Carew, Sir John Suckling and Richard Lovelace // Ben Johnson and the Cavalier poets. – NY: Norton & Co., 1974. – P. 5.

⁶ *Горбунов А.Н.* Цит. вид. – С. 49.

Характерною особливістю стилю Р.Лавлейса є доволі серйозне ставлення до куртуазних ідеалів честі, військової доблесті й лицарської любові. Яскраве відображення вони знайшли, зокрема, у поетичному творі «До Лукасти перед уходом на війну», де ліричний герой звертається до своєї коханої напередодні військового походу. Як і в поезіях інших «кавалерів», тут розробляється тема розставання з коханою:

*Tell me not (Sweet) I am unkinde
That from the Nunnerie
Of thy chaste breast, and quiet minde,
To Warre and Armes I flie.*

Але причиною розлуки у Лавлейса виступає не смерть кохання, не пересиченість любовними почуттями, а поняття рицарської доблесті:

*True a new Mistresse now I chase,
The first Foe in the Field;
And with a stronger Faith imbrace
A Sword, a Horse, a Shield.*

Обігруючи тему мінливості (inconstancy), поет завершує цю легку ліричну мініатюру доволі серйозним і, на перший погляд, несподіваним висновком:

*Yet this Inconstancy is such,
As you too shall adore;
I could not love thee (Deare) so much,
Lov'd I not Honour more⁷.*

Отже, як бачимо, Р.Лавлейс пов'язує у діалектичну єдність поняття «любов до жінки» і «любов до честі», при цьому саме друге є надійною запорукою першого. На відміну від інших «кавалерів», автор послання до Лукасти наголошує на щирості, серйозності й шляхетності своїх почуттів.

Ліричний герой цього вірша постає взірцевим лицарем, який понад усе ставить воїнську честь. Тож, не дивно, що в епітафіях на смерть самого Р.Лавлейса найчастіше

⁷ English verse / Ed. by W.Peacock.– London: Oxford University Press, 1961. – V. II. – P. 355.

зустрічаються епітети «шляхетний» («honourable») і «благородний» («gentle»), а також згадується «його душевна краса» («beauty of his soul»). Якщо в поезії Т.Кер'ю та Дж.Саклінга сучасники цінували насамперед гру розуму і дотепність, то Р.Лавлейс дивував усіх поєднанням притаманної ліриці «кавалерів» легкості з морально-етичною респектабельністю. Щоправда, деякі критики вбачають у підкресленому рицарстві Р.Лавлейса прояв фальші й пихи та наголошують на його позірності. На думку А.М.Горбунова, «як і в придворній драмі, куртуазні ідеали честі, військової доблесті й рицарської любові в ліриці Р.Лавлейса перетворюються на позу, дещо скандальну і трохи сентиментальну»⁸.

Даний твір по праву одержав високу оцінку критиків завдяки досконалому поєднанню простоти форми, що досягається за рахунок ідеальної симетрії, яка додає особливої музичності ліричному тону, з глибиною змісту, що захоплює свіжістю поетичний рішень, оригінальною метафориною (Nunnerie Of thy chaste breast – A Sword, a Horse, a Shield) та благородством думки.

Вплив пануючого при дворі культу платонічної любові позначається на дещо відчуженому ставленні до прекрасної дами, яку автор, в традиціях платонізму, підносить на п'єдестал. Вихваляючи й оспівуючи її духовну чистоту і красу (“chaste breast, and quiet minde”), він тим самим дистанціюється (“I flie”) від неї, оскільки не дозволяє собі розкрити всю глибину власних почуттів. Більш того, представляючи відносини між чоловіком і жінкою в піднесеному ключі, англійський поет намагається уникати еротичного підтексту. Введений у канву твору концепт монастиря – “Nunnery” – підкреслює первинність і вищість духовної складової любові, що робить звернення до дами серця дещо формальним і, можливо, занадто улесливим. Сама манера цього звернення свідчить про те, що герой, неухильно дотримується рицарського кодексу, не

⁸ Горбунов А.Н. Цит. вид. – С. 47.

дозволяючи собі виявлення зайвої, як на його думку, емоційності, теплоти, відвертості чи інтимності, аби не заплямувати чистоту небесних почуттів земними пристрастями.

Р.Лавлейс, як уже зазначалося, подає свого ліричного героя як доблесного лицаря, підкреслюючи його відвагу, чесність і рішучість за допомогою введення в ліричний твір військової семантики: “Warre and Armes”, “Foe in the Field”, “A Sword, a Horse, a Shield”. При цьому емоційна насиченість другого станца, яка досягається за рахунок досить агресивного темпоритму, контрастує з атмосферою неземного спокою першого. Ліричний герой, який до цього у стосунках з дамою стримував свою енергію, тут охоплений вогнем вируючої пристрасті та жагою пригод, що виражається насамперед у його ставленні до війни як до реальної земної коханої, відносно якої він уже не приховує еротичного підтексту своїх бажань (“chase”, “imbrace”) і навіть називає “Foe” (ворожу силу) – “Mistresse” (коханкою).

Дилема боротьби духовного і земного знаходить логічне завершення в третьому станці, який навіть за своєю формою є антитезою. Не бажаючи, а, можливо, й не маючи сил позбавитись духовних терзань та зробити остаточний вибір на користь чи то реальної пристрасті, чи то піднесеної, але недоступної любові, герой зрештою повертається до лицарських ідеалів, де і знаходить для себе єдину значиму цінність – честь (Honour).

Гідним уваги і надзвичайно цікавим у плані поєднання лицарських ідеалів з типовими для поезії «кавалерів» топосами є твір Р.Лавлейса «До Алтеї з в'язниці». Даний вірш, написаний під час ув'язнення, змушує нас нагадати, що протягом усього життя поет залишався вірним своїм ідеалам та уявленням про честь. Саме безмежна віра і непохитний лицарський дух, які були його життєвим стрижнем, створювали ту тверду опору, що допомогла йому навіть у в'язниці написати такий волелюбний, пройнятий оптимізмом твір. Відкриває його легкий і віртуозний пасаж-спогад про далеку кохану:

I. Історико-літературний процес

*When Love with unconfin'd wings,
Hovers within my gates,
And my divine Althea brings
To whisper at the gates;
When I lie tangled in her hair
And fettered to her eye,
The Gods that wanton in the air
Know no such liberty.*

Ідеали вірного васала короля знаходять своє відображення і в наступному станці:

*When, like committed linnets, I
With shriller throat shall sing
The sweetness, mercy, majesty,
And glories of my king;
When I shall voice aloud how good
He is, how great should be,
Enlarged winds, that curl the flood,
Know no such liberty.*

Р.Лавлейс протиставляє два контрастні концепти – свободу фізичну і свободу духовну. Якщо перша маніфестується матеріальною образністю (кам'яні стіни, залізне пруття), то друга постає як найвища цінність, над якою невідладний матеріальний світ.

*Stone walls do not a prison make,
Nor iron bars a cage;
Minds innocent and quiet take
That for a hermitage:*

Апофеозом авторського гімну на честь пріоритету духовного над матеріальним є останній станц вірша:

*If I have freedom in my love,
And in my soul am free,
Angels alone, that soar above,
Enjoy such liberty⁹.*

У цьому відчувається відмінність Р.Лавлейса від Т.Кер'ю і Дж.Саклінга, які насолоджувалися відвертістю та власною дотепністю, при цьому не відмовляючись від

⁹ English verse... Op. cit. – P. 354.

фізичного кохання на користь будь-яких ідеальних уявлень або моральних приписів. Р.Лавлейс постає більш напруженим і відчуженим, а його поетичні інтонації є скоріше приватно-відвертими, ніж дотепними чи веселими. Повсякчас він вдається до класицистичних принципів оформлення поетичного наративу, що надає його рядкам гармонійної стрункості і певної патетичності. Показовим є, приміром, останній станц «Граціана, яка танцює і співає» («Gratiana Dancing and Singing»):

*So did she move ; so did she sing
Like the Harmonious spheres that bring
Unto their Rounds their musick's ayd ;
Which she performed such a way,
As all th' inamour'd world will say
The Graces daunced, and Apollo play'd¹⁰.*

Семантика метафор цього вірша, як бачимо, тяжіє до класицистичних взірців. Тут зустрічаємо і барокову гармонію сфер (запозичену, вочевидь, у Дж.Донна), і грацій та Аполлона – образи, нав'язані античністю. Твір є водночас приємним і мелодійним, у ньому немає місця для іронії чи грайливості, що характерні для поезії інших «кавалерів».

До речі, Р.Лавлейс не був прихильником іронії, більшість його творів, як зазначає Р.Скелтон¹¹, базуються на виваженій римі та паралельних конструкціях, антитезах та парадоксах. Розглянемо хоча б «Елегію до принцеси Катерини», яка починається з кількох протиставлень:

*You, that can aptly mixe your joyes with cries,
And weave white Iōs with black Elegies,
Can Caroll out a Dirge, and in one breath
Sing to the Tune, either of life, or death;*

Загальна тональність цієї поезії, що сповнена похмурої образності (сльози, похорон, могила, надгробок), мало чим подібна до віртуозно-легких віршів поетів-«кавалерів».

*You, that can weepe the gladnesse of the spheres,
And pen a Hymne in stead of Inke with teares,*

¹⁰ Ibid. – P. 357.

¹¹ Skelton R. Cavalier Poets. – Longmans, Green & Co., 1960. – P. 28.

*Here, here, your unproportion'd wit let fall
To celebrate this new-borne Funerall,
And greete that little Greatnesse, which from th' wombe
Dropt both a load to th' Cradle, and the Tombe¹².*

Це скоріше церемоніальна, аніж спонтанна поезія. В ній все сповнене гідності та величності. На відміну від інших «кавалерів», Р.Лавлейс сприймає галантний комплімент у прямому розумінні і постійно лестить самолюбству своїх обраниць піднесеною лексикою, характерною для класицистичної оди чи пасторальної ідилії.

Дана тональність цілком відповідає світоглядним орієнтаціям Р.Лавлейса, який своїм життям втілює ідеал «кавалера», лицаря, придворного. І так само трагічно, як і блискуча епоха «кавалерів», закінчилося й саме його життя.

Незважаючи на те, що для Р.Лавлейса іронія не була улюбленим прийомом, його творам не чужі й жартівливі інтонації, підтвердження чому знаходимо в невеликому за розміром грайливому присвяченні «До Лукасти».

*Lucasta, frown, and let me die!
But smile, and, see, I live!
The sad indifference of your eye
Both kills and doth reprieve;
You hide our fate within its screen;
We feel our judgement, e'er we hear;
So in one picture I have seen
An angel here, the devil there¹³.*

Відточуючи кожне слово, Лавлейс досяг досконалості у створенні такої симетрично структурованої форми, що формує особливу мелодику звучання. Використання антитез у структурі даного твору посилює його жартівливу тональність і допомагає створити ефект непостійності любовної гри. Зіставлення “frown – smile”, “die – live”, “kills – reprieve”, “angel – devil”, до яких звертається автор, відображають широкий спектр емоцій, пережитих закоханим.

¹² Baker H. Op. cit. – P. 345.

¹³ Ibid. – P. 346.

До другого струменя у ліричній поезії Р.Лавлейса можна віднести і вірш «Розпутна Сарабанда», який і за тональністю, і за метафориною дещо нагадує поезію Дж.Саклінга. В ньому йдеться про двох закоханих, які розпалюють свою пристрасність за допомогою вина, при цьому автор не без іронії стверджує, що вино відчиняє будь-які двері. Тут, вочевидь, маються на увазі двері жіночої честі. Цей пасаж досить вдало відтворила російська перекладачка М.Бородицька:

*Честь, исполин суровый,
Не страшен нам теперь:
К чему стеречь засовы
Когда открыта дверь¹⁴.*

Вірші, що присвячені жінці на ім'я Лукаста, є більш вишуканими, ніж послання до Сарабанди. Поет описує кохану у найрізноманітніших ситуаціях: і коли вона плаче («Лукаста, що плаче»), і коли сміється («Лукаста, що сміється»), і, навіть, коли дивиться на себе в дзеркало («Віяло Лукасти із дзеркалом в ньому»). У цих поезіях Р.Лавлейс постає майстром поетичних замальовок, в яких вуайоризм органічно поєднується з по-бароковому вишуканою і класицистично-інтелектуальною метафориною. Показовою є, приміром, «Ода до Лукасти. Роза» («Ode. To Lucasta. The Rose.»):

*Sweet serene skye-like Flower,
Haste to adorn her Bower:
From thy long cloudy bed,
Shoot forth thy damaske head.
New-startled blush of Flora!
The griefe of pale Aurora,
Who will contest no more;
Haste, haste, to straw her floore.
Vermillion Ball that's given
From lip to lip in Heaven;
Love's Couches cover-led:
Haste, haste, to make her bed.*

¹⁴ <http://www.diary.ru/~Serenissime/p45160473.htm>

I. Історико-літературний процес

Автор досить вдало обіграє фонетичну подібність слів, створюючи ефектні образи, типові для поезії «кавалерів»:

*See! Rosie in her Bower,
Her floore as all this Flower;
Her bed a Rosie nest
By a bed of Roses prest¹⁵.*

У деяких віршах Р.Лавлейса, що присвячені описам певних елементів жіночого туалету, відчувається потяг до фетишизації, властивій поезії рококо. Приміром, описуючи рукавичку («Рукавичка Елінди. Сонет»), він вдається до вельми фривольних натяків, за якими приховується імпліцитний еротизм:

*But grieve not pretty Ermin Cabinet,
Thy Alabaster Lady will come home;
If not, what Tenant can there fit
The slender turnings of thy narrow Roome,
She must ejected be by his owne dombe?¹⁶*

Якщо у Т.Кер'ю еротична семантика створювалася завдяки потужному когнітивному потенціалу барокових метафор (і в цьому він був достойним учнем Джона Донна), а у Дж.Саклінга – через підкреслено спрощену образність, що апелює до повсякденного життєвого досвіду індивідуума (асоціації з їжею, втамуванням спраги тощо), то у Р.Лавлейса важливу функцію відіграє актуалізація класичної образності й топіки. Він часто вдається до використання імен міфологічних персонажів, монументальних картин, і в цьому відчувається очевидний вплив Бена Джонсона.

Монументальність описів найяскравіше представлена у третьому струмені лірики Р.Лавлейса – віршах про природу. Так, приміром, у досить розлогому вірші «Равлик» поет демонструє свою широку наукову ерудицію (згадки про геометрію Евкліда, традиції скіфів):

*Compendious snail! thou seems 't to me
Large Euclid's strict epitome,
And in each diagram dost fling*

¹⁵ English verse... Op. cit. – P. 358.

¹⁶ Baker H. Op. cit. – P. 347.

*Thee from the point unto the ring...
As warlike Scythians travel'd, you
Remove your men and city too.*

Р.Лавлейс демонструє віртуозне вміння пов'язувати в єдиний логічний ланцюжок абсолютно далекі речі (анатомічні особливості будови равлика і життя сеньйора, смерть плоті равлика і зірку, що падає). Показовим є, зокрема, перший станц вірша, в якому равлик проголошується емблемою світу політики:

*Wise emblem of our politic world,
Sage snail, within thine own self curl'd,
Instruct me softly to make haste,
Whilst these my feet go slowly fast¹⁷.*

Безперечно, Р.Лавлейса можна назвати майстром поетичної метафори, і в цьому він не поступається Т.Кер'ю. Оригінальним чином метафорику Р.Лавлейса вдалося відтворити російській перекладачці Марині Бородицькій:

*Ты – храма древнего служитель
Или монах, последний житель
Монастыря; и жребий твой – ...
Настанет срок – и в келье тесной
Ты погрузишься в сон чудесный:
Природа, мудрый чародей,
Тебя растопит в колбе дней;
Ты растечешься, растворишься,
И постепенно испаришься,
Как бестелесная вода
Или упавшая звезда¹⁸.*

Отже, як бачимо, з-поміж рокайльно-забарвлених концептів (гедонізм, галантність, вуайоризм, еротизм) в поезії Р.Лавлейса найширшу художню репрезентацію здобуває галантність, що зумовлено насамперед світоглядними орієнтаціями автора. Що стосується проблемно-тематичного спектру його поезії, то він є суголосним семантиці лірики «кавалерів» в цілому, адже її ключові

¹⁷ Ibid.

¹⁸ <http://www.diary.ru/~Serenissime/p45160473.htm>

I. Історико-літературний процес

топоси – природа, жінка, кохання, – що зближують цих авторів з рокайльною поетикою, у віршах Р.Лавлейса представлені доволі повно і варіативно. Характерною рисою поетичного дискурсу цього автора є оригінальне поєднання барокової метафоричності і притаманних класицизмові художніх технік, що проявляються у частих апеляціях до античних образів, логічній стрункості композиційного малюнку та пропорційно-виваженій ритмомелодиці поетичного тексту.